

УДК 37.013.42:374.3(1-22):004.9

Каріна ВЛАСЕНКО

здобувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
e-mail: karinavlasenko@ukr.net

Ірина СОПІВНИК

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
e-mail: irvisop@meta.ua

ДІАГНОСТИКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті розкрито роль аксіологічного підходу в освітньому процесі вищого закладу освіти. Здійснено аналіз результатів діагностики ціннісних орієнтацій студентів аграрних вищих закладів освіти за методикою М. Рокіча. Висвітлено результати національного опитування молоді щодо ціннісного ставлення до праці. Обґрунтовано особливості реалізації аксіологічного підходу в освітньому процесі аграрного вищого закладу освіти.

Ключові слова: аксіологічний підхід, аксіологія, цінності, ціннісні орієнтації, діагностика.

В українському суспільстві основною загальнолюдською цінністю проголошено людину, її права і свободи, що на нормативному рівні відображено в Основному Законі України – Конституції. Людина як найвища цінність представлена у гуманістичному підході, проте людина не просто є цінністю, вона зобов'язана відповідно ставитися до інших людей, їх праці, навколишнього середовища. Представники гуманістичної психології переконані, що людина по-справжньому живе життя тільки тоді, коли вона як вільна особистість є відповідальною за реалізацію як можна більшого числа можливостей. Яскравими представниками гуманістичного підходу є А. Маслоу, Е. Фромм, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл та ін. Основними концептуальними позиціями Абрахама Маслоу є: а) індивід як єдине ціле або холистичний підхід, який передбачає вивчення особистості як цілісного утворення, унікальної цілісності, як організованого єдиного цілого; б) недоцільність експериментів на тваринах, оскільки між поведінкою тварин і людини, як неповторної, унікальної істоти є суттєві відмінності; в) внутрішня природа людини за своєю суттю добра, а руйнівні сили є результатом фрустрації або незадоволення основних потреб, а не вроджених недоліків, окрім того природою кожній людині закладені потенційні можливості до позитивного росту і самовдосконалення; г) творчий потенціал людини, який характерний для усіх людей від народження (але багато людей втрачають цю якість у результаті «окультурення»), а творчість – універсальна функція людини, яка веде до всіх форм самовираження; д) акцент на психічному здоров'ї передбачав необхідність експериментального вивчення здорових людей, які досягли самоактуалізації, якщо ми хочемо екстраполювати резуль-

тати досліджень на здорових людей [7, 485–487]. Таким чином людина, як найвища цінність, може реалізувати свої потреби, й зокрема самореалізуватися лише у діяльності. А будь-яка діяльність вимагає від людини докладання зусиль, праці. Тому поряд із цінністю окремої людини постає цінність праці, у якій людина стає Людиною.

В сучасних умовах переосмислення і трансформації ціннісної сфери окремої людини, ціннісних орієнтирів окремих суспільств та людської цивілізації все більшої актуальності набуває наука про цінності – аксіологія та зростає важливість застосування аксіологічного підходу у процесі навчання та виховання молоді. Аксіологічний підхід передбачає формування в молодій людини системи цінностей, що визначають її ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу. У довідковій філософській літературі аксіологія (грецьк. *axia* – цінність, *logos* – слово, учіння) визначається як дослідження природи цінностей; як філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворювальних засад людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності та конкретним діям і вчинкам [6, 11]. В. Киричок [2, 992] відзначає, що основною дефініцією поняття «цінності» є значущість певних реалій дійсності з точки зору задоволення матеріальних і духовних потреб, інтересів людини, це те, що для людини є значущим і важливим.

Висвітленню аксіологічного підходу в освітньому процесі присвячені праці таких дослідників як В. Абушенко, С. Анісімов, І. Бех, Г. Васянович, О. Вишневський, О. Головаха, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Кавалеров, М. Каган, Л. Овсянецька, В. Огнев'юк, В. Оржеховська, М. Сметанський, Н. Ткачова, Г. Шевченко та інші.

Мета статті – розкрити роль аксіологічного підходу в освітньому процесі вищого закладу освіти, здійснити аналіз результатів діагностики ціннісних орієнтацій студентів аграрних вищих закладів освіти за методикою М. Рокіча, висвітлити результати національного опитування молоді щодо ціннісного ставлення до праці, обґрунтувати особливості реалізації аксіологічного підходу в освітньому процесі аграрного вищого закладу освіти.

Аналіз існуючої нормативно-правової бази свідчить, що основними цінностями, на основі яких необхідно здійснювати виховання підростаючого покоління, також є й загальнолюдські, патріотичні, громадянські, сімейні, екологовалеологічні та особистісні цінності (за класифікацією О. Вишневського), зокрема повага до людини загалом, до своєї Батьківщини, мови, культури, національним традицій, історії, держави, легітимно обраної влади. Усе актуальнішими стають цінності сім'ї, родини, здоров'я та ін. Важливим є вічні загальнолюдські цінності, зокрема Істина, Добро, Краса, Справедливість. Цінності як найбільш значимі та важливі для людини пріоритети виступають у ролі своєрідних орієнтирів, які визначають і спрямовують поведінку індивіда, регулюють її. На основі цінностей формується ціннісне ставлення людини до інших людей та оточуючого світу. У свою чергу, найбільш стійкі ціннісні ставлення визначають ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтації це «відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність у наданні переваги певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ і об'єктів за

рівнем їхньої значущості для людини» [2, 991].

З метою дослідження ціннісних орієнтацій нами було проведено опитування студентів аграрних вищих закладів освіти. У процесі опитування застосовано методику «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча). Студентам було запропоновано проранжувати дві групи цінностей. Термінальні цінності (або цінності цілі) відображали переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути. Інструментальні цінності (або цінності засоби) відображали переконання в тому, що певний образ дій або властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації.

Аналіз результатів дослідження [3–5] дав можливість оцінити життєві ідеали, ієрархію життєвих цілей, цінностей-засобів і уявлення про норми поведінки, які людина розглядає як еталон. Результати рангування подані у таблиці 1.

Аналіз рангування студентами термінальних цінностей свідчить, що найбільш важливими (п'ять перших у прорангованому переліку) для них є такі як: здоров'я, любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною), щасливе сімейне життя, наявність хороших і вірних друзів, життєва мудрість. Такі результати підтверджуються й даними сучасних соціологічних досліджень, які визначають здоров'я основною цінністю населення України.

Серед пропонованих термінальних цінностей для сільської молоді менш важливими (п'ять останніх у прорангованому переліку) є такі як: творчість (можливість займатися творчістю), задоволення (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків, розваги), свобода,

Таблиця 1

Результати рангування термінальних цінностей

	Термінальні цінності	Ранг
1	Активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	10
2	Життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються завдяки життєвому досвіду)	5
3	Здоров'я (фізичне і психічне)	1
4	Цікава робота	9
5	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	15
6	Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	2
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних проблем)	8
8	Наявність хороших і вірних друзів	4
9	Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, колег)	12
10	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелекту)	11
11	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей)	6
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7
13	Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	16
14	Щасливе сімейне життя	3
15	Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	14
16	Творчість (можливість займатися творчістю)	18
17	Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	13
18	Задоволення (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків, розваги)	17

краса природи і мистецтва, щастя інших. Результати рангування інструментальних цінностей подано у таблиці 2.

Серед інструментальних цінностей для студентської молоді аграрних вищих закладів освіти найбільш важливими є: вихованість (гарні манери, вміння вести себе відповідно до норм культури поведінки), життєрадісність, чесність, самоконтроль (стриманість) та акуратність (охайність, вміння тримати в порядку речі, чіткість у веденні справ). Вибір як пріоритетних саме цих цінностей підтверджує образ українського селянина широкого, життєрадісного, працьовитого та доброзичливого. До найменш важливих інструментальних цінностей відносяться: високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання), непримиренність до недоліків у собі та інших, сміливість у відстоюванні своєї думки, незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче), широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інших).

Узагальнення результатів опитування свідчить, що такі цінності-цілі як здоров'я, любов, щасливе сімейне життя, наявність хороших і вірних друзів, життєва мудрість планується досягати за допомогою таких цінностей-засобів як вихованість, життєрадісність, чесність, самоконтроль (стриманість) та акуратність. Викликає занепокоєння те, що такі цінності-засоби як працелюбність та продуктивність в роботі у другій половині рангованого списку, оскільки, на наше переконання, тільки завдяки щоденній, кропіткій праці можна досягти успіху в будь-якій справі.

Результати загальнонаціонального опитування [1, 34–42], проведеного у 2016 році свідчать, що 44,9% української молоді мають постійну роботу, 10,3% працюють тимчасово та 13,7% не працюють зовсім. Та робота, яку виконують молоді люди подобається 76,1% працевлаштованих опитаних осіб. Основними причинами, чому трудова діяльність не подобається, респонденти вказали на невисоку заробітну плату, відсутність перспектив кваліфікаційного росту та фізично важку працю. При цьому на низьку оплату праці найбільше скаржились працюючі респонденти віком від 25 до 29 років (92,1%), на відсутність перспектив кваліфікаційного росту – віком від 20 до 24 років (41,5%), на фізично важку роботу – віком від 14 до 19 років (50%), на відсутність комфортних умов праці – від 20 до 24 та від 30 до 34 років (24,4% та 23,6%). Цікавими є відповіді молодих людей на запитання «Якщо Вам не подобається Ваша робота, то чому?». Так, 100% молодих киян вважають, що їх робота є малооплачувана (серед молоді Західної України 70%). 42,4% молоді Центральних регіонів України вважають, що у них немає перспективи кваліфікаційного росту (проти 13,3% молоді Півночі України). Проте, 60% молодих людей, що мешкають у Північних регіонах зізнаються, що у них фізично важка робота (на відміну від 12,1% молоді із Центру країни). Молоді кияни виявилися найбільш незадоволеними серед молоді України відсутністю на їх думку комфортних умов праці – 37,5% (молодь Півночі – 6,7%); надто тривалим робочим днем – 25% (Захід – 0%, Схід – 9,7%); незадовільною організацією праці – 12,5% (проти 6,7% молоді Заходу і Півночі країни).

Таблиця 2

Результати рангування інструментальних цінностей

Інструментальні цінності		Ранг
1	Акуратність (охайність, вміння тримати в порядку речі, чіткість у веденні справ)	5
2	Вихованість (гарні манери, вміння вести себе відповідно до норм культури поведінки)	1
3	Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	18
4	Життєрадісність (оптимізм, почуття гумору)	2
5	Старанність (дисциплінованість)	13
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	15
7	Непримиренність до недоліків у собі та інших	17
8	Освіченість (широта знань, високий культурний рівень)	8
9	Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	9
10	Раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	11
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	4
12	Сміливість у відстоюванні своєї думки	16
13	Чуйність (дбайливість)	12
14	Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	7
15	Широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї)	14
16	Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	6
17	Чесність (правдивість, щирість)	3
18	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	10

Отже, на підставі результатів діагностики необхідно означити особливості реалізації аксіологічного підходу при формуванні ціннісного ставлення у студентської молоді, зокрема враховуючи: конкретно історичні потреби суспільства та часу, які детерміновані розвитком людської спільноти; цінності, які є доміантними у певному суспільстві, групі, окремої особисті; соціокультурне середовище, у якому відбувається розвиток і формування вихованця; цінності усього живого (людини і природи) як найвищих цінностей; специфіку майбутньої професійної діяльності; психо-

логічні механізми формування особистості (від окремих цінностей, ціннісного ставлення та до стійкої системи – ціннісних орієнтацій), який включає усвідомлення, оцінювання, емоційне переживання, суспільно значимі дії і вчинки; необхідність засвоєння вихованцями моральних норм; вимоги до педагога (суб'єкта виховної взаємодії) як взірця дотримання моральних норм, який не тільки пропагує високі цінності, але й сам їх сповідує у житті; постійну потребу в моральному самовдосконаленні та самовихованні як педагогів, так і вихованців.

Список використаних джерел

1. Дмитрук Н. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді / Н. Дмитрук, Г. Падалка, С. Кіреєв, І. Мостова, О. Бікла, В. Шелепа. — К. 2016.
2. Киричок В. А. Ціннісне ставлення / В. А. Киричок // Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — С. 989—991.
3. Сопівник І. Теорія і практика виховання моральної відповідальності сільської молоді [Текст] : дис.... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Сопівник Ірина Віталіївна ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — Київ, 2014. — 492 с.
4. Сопівник І. В. Ціннісний (аксіологічний) підхід у вихованні особистості / І. В. Сопівник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка, психологія, філософія». — 2016. Вип. 239 — С. 225—229.
5. Сопівник Р. В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць. — 2015. — Вип. 2 (65). — С. 164—173.
6. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. — М. : Политиздат, 1987. — 590 с.
7. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. — 3-е изд. — СПб. : Питер, 2011. — 607 с.

References

1. Dmytruk N., Padalka H., Kirieiev S., Mostova I., Bikla O., Shelepa V. (2016) Tsinnosti ukrainiskoi molodi. Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia stanovyshcha molodi [Values of Ukrainian youth]. K.
2. Kyrychok V. A. (2008) Tsinnisne stavlennia [Valuable attitude]. Entsyklopediia osvity. K. : Yurinkom Inter. 989—991.
3. Sopivnyk I. (2014) Teoriia i praktyka vykhovannia moralnoi vidpovidalnosti silskoi molodi [Theory and practice of raising the moral responsibility of rural youth] : dys.... d-ra ped. nauk : 13. 00. 07; Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv. 492.
4. Sopivnyk I. V. (2016) Tsinnisnyi (aksiolohichni) pidkhid u vykhovanni osobystosti [Valuable (axiological) approach in the education of the individual] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy / Seriiia «Pedahohika, psykhohohiia, filosofiiia», 239, 225—229.
5. Sopivnyk R. V. (2015) Tsinnisni oriientyry ekzystentsializmu v konteksti vykhovannia osobystosti [Valuable orientations of existentialism in the context of the education of the person] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: Zbirnykh naukovykh prats, 2 (65), 164—173.
6. Frolova Y. T. (1987) Fylosofskiy slovar [Philosophical dictionary]. M. : Polytyzdat. 590.
7. Khell L., Zyhler D. (2011) Teoryy lychnosty [Theories of personality]. SPb. : Pyter. 607.

Власенко К. О., Сопівник І. В. Діагностика ціннісних орієнтацій студентів аграрних вищих навчальних закладів

В статті раскрыта роль аксіологічного підходу в освітньому процесі вищого навчального закладу. Осуществлен анализ результатів діагностики ціннісних орієнтацій студентів аграрних вищих навчальних закладів по методикі М. Рокіча. Представлені результати національного опитування молоді про ціннісне ставлення до праці. Обосновані особливості реалізації аксіологічного підходу в освітньому процесі аграрного вищого навчального закладу.

Ключевые слова: аксіологічний підхід, аксіологія, цінності, ціннісні орієнтації, діагностика.

Vlasenko K., Sopivnyk I. Diagnostics of value orientations of students of agricultural higher educational institutions

The article reveals the role of the axiological approach in the educational process of a higher educational institution. The analysis of the results of diagnostics of the value orientations of students of agricultural higher educational establishments was carried out according to the methodology of M. Rokich. The results of the national survey of youth on the value attitude to work are presented. The specifics of the realization of the axiological approach in the educational process of the agrarian higher educational institution are substantiated.

Key words: axiological approach, axiology, values, value orientations, diagnostics.

Стаття надійшла до редколегії 09.11.2017